

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ВИДІВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Олена Мицько

Статтю присвячено аналізу та систематизації поглядів методистів на особливості застосування інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності у курсі вивчення української мови як іноземної. Описано типи вправ, які використовують для набуття та вдосконалення вмінь і навичок мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: інтегрування видів мовленнєвої діяльності, читання, аудіювання, говоріння, письмо.

The article is devoted to the analysis and systematization of the methodists' views on application features of integrated education types of speech activity in the course of Ukrainian as a foreign language. The types of exercises that are used for the acquisition and improvement of skills of speech activity are described.

Keywords: integration types of speaking, reading, listening, speaking and writing.

Інтегроване навчання неодноразово ставало предметом дослідження науковців. Інтеграцією називають поєднання навчальних предметів та курсів. У Великому тлумачному словнику української мови інтеграцію тлумачать як «доцільне об'єднання та координацію дій різних частин цілісної системи» [2, с. 401]. У навчальній практиці застосовують прийом інтеграції для вивчення різних предметів (наприклад, поєднання української мови із англійською мовою, української мови із російською мовою, української мови із зарубіжною літературою, української мови із історією України, української мови із етикою) та для вивчення різних розділів однієї навчальної дисципліни (наприклад, поєднання синтаксису та пунктуації у курсі сучасної української літературної мови, поєднання читання та письма під час навчання грамоти, яке було обґрунтовано ще у працях К. Ушинського [9, с. 121-134]; поєднання навчання видів мовленнєвої діяльності у курсі «Українська мова як іноземна»). Такий навчальний підхід має свої переваги та недоліки. Основні переваги інтегрованого навчання такі:

- комплексне вивчення взаємопов'язаних навчальних предметів та курсів;
- формування вмінь зіставляти та узагальнювати;
- можливість охопити більше навчального матеріалу;
- зменшення втомлюваності;
- інтеграція дозволяє студентам легше знаходити аргументи для формування висновків.

До недоліків інтегрованого навчання можна зарахувати:

- періодичне застосування такого виду роботи;
- неможливість повної інтеграції предметів та курсів;
- викладач повинен витратити більше часу на підготовку до заняття.

Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності – навчання, метою якого є одночасне формування вмінь і навичок з різних видів мовленнєвої діяльності. Це вагома частина вивчення української мови як іноземної, яку також часто у методичній літературі називають «взаємопов'язаним навчанням видів мовленнєвої діяльності». Як зазначає А. Котковець:

«Важливим аспектом для розгляду є інтеграція різних видів мовленнєвої діяльності, що дедалі частіше застосовується на заняттях. Під впливом популярного комунікативного підходу, що полягає у моделюванні ситуацій реального життя та навчанню саме тих вмінь, які необхідні для спілкування, методисти та педагоги почали активно залучати метод взаємопов'язаного навчання говоріння, письма, читання та аудіювання. Завдяки цьому методу студенти привчаються одночасно сприймати іншомовний матеріал, розуміти його та реагувати відповідним чином. Інтегрований розвиток вмінь студентів з чотирьох видів мовленнєвої діяльності має логічне обґрунтування, оскільки у реальному процесі спілкування читання, говоріння, аудіювання та письмо перебувають у тісному взаємозв'язку» [5]. І справді, у процесі реальної комунікації рідко трапляються певні види мовленнєвої діяльності у чистому вигляді. Ізольоване вивчення одного виду мовленнєвої діяльності може стати причиною того, що студенти будуть мати сформоване вміння говорити, однак їм буде важко сприймати мовлення інших або, «розуміючи зміст прочитаних або почутих фраз, не зможуть сформулювати власні висловлювання» [6], а метою інтегрованого уроку є застосування цих вмінь із врахуванням комунікативної ситуації та із залученням вмінь із інших видів мовленнєвої діяльності.

У посібнику за редакцією В. Григор'євої [3, с. 45] у визначенні взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності наведено такі характеристики цього процесу:

- 1) одночасність;
- 2) розвиток мовленнєвих вмінь у одному послідовно-часовому спів-відношенні;
- 3) навчання на спільному мовному матеріалі;
- 4) спеціальна серія вправ;

Одночасність передбачає опанування всіма видами мовленнєвої діяльності вже із першого заняття. Це означає, що розвиток вмінь і навичок з одного виду мовленнєвої діяльності сприяє розвитку вмінь та навичок іншого виду мовленнєвої діяльності (наприклад, розвиток вмінь читання – передумова для розвитку письмового мовлення). У такому випадку всі види мовленнєвої діяльності є і засобом, і об'єктом навчання. *Розвиток мовленнєвих вмінь в одному послідовно-часовому співвідношенні* передбачає обов'язкове дотримання розробленого заздалегідь плану заняття. При цьому черговість вивчення видів мовленнєвої діяльності не є константою для цілого курсу, а залежить від мети і завдань навчання. *Навчання на спільному мовному матеріалі*. Цей матеріал, на думку науковців під керівництвом В. Григор'євої, повинен відповідати таким вимогам: 1. Навчальний матеріал повинен бути закріплений програмою (програма – це основа навчального процесу, у якій регламентовано зміст навчальної дисципліни, відповідно до рівня знань студента та етапу навчання); 2. Бути активним (слугувати базою для розвитку продуктивних та рецептивних видів мовленнєвої діяльності); 3. Бути основою для розвитку усної та письмової форм комунікації; 4. Відповідати певним критеріям відбору; 5. Повинен бути регламентованим та організованим викладачем (викладач відповідно до навчальної програми дисципліни організовує опанування студентом видів мовленнєвої діяльності). Вправи для розвитку мовленнєвої діяльності поділяють на *комплексні* (вправи, для виконання яких потрібно залучити зорові та слухові рецептори), *некомплексні* (залучення або зорових, або слухових рецепторів, залежно від виду мовленнєвої діяльності. Наприклад, для читання потрібно залучити зорові рецептори, для аудіювання – слухові), *комбіновані* (передбачають поєднання вправ усної та письмової форми виконання) та *некомбіновані* вправи (усні чи письмові вправи). До *цілей* інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності належить:

- 1) практична;
- 2) освітня;
- 3) розвивальна;
- 4) виховна.

Практична мета полягає у тому, що студент повинен оволодівати вміннями спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності. Завдяки освітній цілі у студента формують знання, уміння, навички з певних навчальних дисциплін. *Розвивальна* – «сприяє розвитку вміння аналізувати одержану інформацію, порівнювати факти з різних галузей знань, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між досліджуваними явищами» [7]. Суть *виховної* мети полягає у багатоаспектному опануванні навчальною дисципліною та формуванні толерантного ставлення до явищ, реалій чужої культури, презентованої мовою, яку вивчають.

На заняттях із української мови як іноземної можливе використання інтеграції рецептивних видів мовленнєвої діяльності (поєднання читання із аудіюванням) та продуктивних (поєднання говоріння з письмом). К. Якубаєва [10], досліджуючи питання поєднання рецептивних видів мовленнєвої діяльності, називає спільні для аудіювання та читання вміння щодо опрацювання мовного повідомлення, а саме:

- 1) передбачати тему і зміст мовного повідомлення на основі ситуативно-контекстуальної інформації;
- 2) розуміти тему мовного повідомлення;
- 3) членувати мовне повідомлення на смислові шматки;
- 4) розуміти загальний логічний план викладу, тобто встановлювати логічні відносини між смисловими шматками повідомлення;
- 5) розуміти загальний зміст і деталі повідомлення;
- 6) розуміти емоційно-оцінні відносини і емоційний настрій повідомлення в цілому;
- 7) проникати в підтекст повідомлення;
- 8) інтерпретувати його зміст;
- 9) розуміти основний зміст повідомлення, незважаючи на наявність незнайомих мовних одиниць і незрозумілих місць;
- 10) відокремлювати нову інформацію від відомої;
- 11) визначати загальний зміст, головну думку і задум автора повідомлення; робити висновки на основі прослуханого або прочитаного повідомлення;
- 12) давати оцінку прослуханому або прочитаному повідомленням.

Польські методисти обґрунтовують поєднання видів мовленнєвої діяльності із врахуванням їх психологічної та фізіологічної природи. Вони рекомендують поєднувати аудіювання з говорінням, а читання з письмом [1, с. 140]. «Аудіювання здійснюється завдяки функціонуванню мовленнєвого слуху (оперативного механізму), внутрішнього промовляння, мисленнєво-мнемічної діяльності з декодування мовленнєвих сигналів, імовірного прогнозування на стадії смислової переробки мовленнєвих сигналів, імовірного прогнозування на стадії смислової переробки мовленнєвих сигналів. Говоріння виникає таким чином: зовнішній мовленнєвий твір є результатом граматико-семантично оформленого (оперативний механізм) внутрішнього мовленнєвого конспекту майбутнього висловлювання, який вибудовується внаслідок складної мисленнєво-мнемічної діяльності з перекодування розумових образів у мовленнєву форму» [4, с. 5].

Слушною є думка М. Пилипчук [8] про те, що для кращої продуктивності навчального процесу доцільно розпочинати кожне заняття із завдань для розвитку одного із рецептивних та одного з продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Дослідниця розглядає поєднання рецептивних та продуктивних видів мовленнєвої діяльності та наголошує на тому, що недостатньо використовувати тексти для читання лише з метою перекладу. Перед прочитанням тексту варто подавати для опрацювання вправи для передчитання, які допомагають зосередити увагу, висловити припущення студентів щодо змісту тексту за назвою заголовка чи зображенням на ілюстрації. Також можна ознайомити студентів із вказівками, у яких роз'яснено, як краще працювати з текстом, на що слід звернути увагу. Після прочитання тексту студентам варто запропонувати виконати низку вправ на розуміння тексту. Після цього студенти повинні виконати вправи, спрямовані на розвиток комунікативних навичок студентів, і виконати завдання в групах і парах. «Розвиток говоріння як продуктивного виду мовленнєвої діяльності можна здійснювати як у комплексі з іншими видами мовленнєвої діяльності, так і окремо. Метою виконання окремо мовленнєвих завдань може бути систематизація знань, набутих у ході вивчення певного тематичного блоку дисципліни, або ж узагальнення та систематизація усього вивченого матеріалу з дисципліни» [8].

С. Лонгвіна відзначає існування тісного зв'язку між всіма видами мовленнєвої діяльності та наголошує на відмінності кінцевих продуктів. Дослідниця зазначає: «Для говоріння і письма це різні за своїм лінгвістичним оформленням висловлювання, а для аудіювання – розумінням повідомлення» [6, с. 7].

Для інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності структуру заняття можна будувати у різній послідовності, ми ж пропонуємо працювати у такому порядку: підготовча робота зі студентами – завдання для аудіювання – завдання для говоріння та письма – завдання для читання – завдання для говоріння та письма. Підготовча робота стимулює студента до використання вже сформованих навичок у кожному з видів мовленнєвої діяльності. Підготовча робота – це поєднання читання, аудіювання, письма та говоріння. Повідомлення теми заняття, коротка розповідь, про що йтиметься – аудіювання. Бесіда про те, чи відомо студентам щось про тему заняття – говоріння та слухання. Прочитання нового лексичного матеріалу з подальшим його запам'ятовуванням – читання. Записування обов'язкової для вивчення лексики – письмо.

Вправи для аудіювання доцільно будувати за схемою: завдання перед прослуховуванням тексту – прослуховування тексту – завдання після прослуховування. Перед прослуховуванням тексту доцільно запропонувати до виконання такі типи вправ:

1. Прочитати пояснення до невідомих слів та словосполучень;
2. З'ясувати значення слів самостійно, використовуючи словник;
3. Запам'ятати значення фразеологізмів та словосполучень;
4. Пояснити різницю між спільнокореневими словами;
5. Утворити якомога більше спільнокореневих слів.

Завдання, які потрібно виконати після прослуховування тексту дають змогу викладачеві оцінити рівень розуміння студентом тексту. Для цього можна скласти такі завдання:

1. Самостійно дати відповідь на запитання;
2. Вибрати правильний варіант відповіді на запитання;
3. Прочитати уривок. Розкрити дужки, вибираючи те слово, яке відповідає прослуханому тексту;

4. Погодитись чи заперечити думку;
5. Доповнити речення;
6. Підготувати есе про прослухану інформацію.

Завдання для говоріння повинні відображати думку мовця стосовно почутого. Для розвитку цього виду мовленнєвої діяльності можна використовувати такі вправи:

1. Скласти інтерв'ю;
2. Скласти діалог на запропоновану тему;
3. Прокоментувати ситуацію з тексту.

Передтекстові вправи для читання повинні підготувати студента-іноземця до сприйняття нової інформації та повторити уже набуті знання. Для цього можна запропонувати завдання такого типу:

1. Встановити відповідність між словами та їхнім значенням;
2. Запам'ятати значення слів та виразів із тексту;
3. З'ясувати значення наведених слів за допомогою словника;
4. На місці пропусків поставте слова з довідки у правильній формі;
5. Визначити, яке з поданих слів є головним у тематичному ряді слів.

Притекстові вправи повинні вказувати на те, на що потрібно буде звернути увагу під час прочитання тексту, наприклад:

1. Зверніть увагу на правопис виділених слів;
2. Зверніть увагу на правопис числівників у тексті;
3. Зверніть увагу на наголошування виділених слів;
4. Під час прочитання тексту подумати над певним питанням.

За допомогою післятекстових вправ перевіряють і те, як студент-іноземець зрозумів прочитане, і те, як засвоїв лексичний та граматичний матеріал. Можна пропонувати такі вправи на розуміння прочитаного тексту, які точно відповідають прочитаному. Можна запропонувати такі лексичні та граматичні вправи:

1. Підкреслити нові слова у вказаних реченнях;
2. Дати відповідь на запитання;
3. Пояснити певний вислів;
4. Прочитати вголос виділені слова;
5. Віднайти у тексті синоніми до слів;
6. Дібрати з тексту антоніми до наведених слів;
7. Відшукати у тексті певні лексико-семантичні групи (назви посуду, шкільного приладдя, галузей науки);
8. Вставити пропущені літери;
9. Підкреслити дієслова, вжиті у майбутньому часі;
10. Назвати, з яких слів утворено складні слова;
11. Дібрати спільнокореневі слова;
12. Перефразувати речення;
13. Від поданих іменників утворити прикметники;
14. Дібрати спільнокореневі слова.

Письмове мовлення повинне відображати рівень усвідомлення прочитаного та ставлення студента до нього. Для перевірки цього можна запропонувати такі вправи:

1. Скласти план / анотацію до прочитаного тексту;
2. Написати стислий переказ прочитаного;
3. Описати своє ставлення до прочитаного;
4. Скласти есе на запропоновану тему.

Отже, інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності – це процес опанування мовленнєвими вміннями та навичками комплексно вже із першого заняття. Для нього характерні одночасність, розвиток мовленнєвих вмінь у одному послідовно-часовому співвідношенні, навчання на спільному мовному матеріалі та спеціальна серія вправ. До цілей такого виду навчальної діяльності належать практична, освітня, розвивальна, виховна. Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності здійснюють із врахуванням дидактичних та методичних принципів. Існують різні погляди методистів на те, яким саме чином потрібно поєднувати види мовленнєвої діяльності один з одним. Хтось із дослідників вважає за доцільне поєднувати види мовленнєвої діяльності відповідно до поділу на рецептивні та продуктивні, хтось вважає, що потрібно починати урок із одного рецептивного та одного продуктивного виду мовленнєвої діяльності, а хтось – із врахуванням фізіологічної природи.

Література:

1. Seretny A., Lipińska E. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego.– Kraków: UNIVERSITAS, 2005.– 329 s.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1728 с.
3. Взаимосвязанное обучение видам речевой деятельности / В. Григорьева, И. Зимняя, В. Мерзлякова. – Москва: Русский язык, 1985. – 116 с.
4. Жинкин Н. Механизм речи / Н. Жинкин. – Москва: Изд-во АПН РСФСР, 1958 – 378 с.
5. Котковець А. Застосування принципів інтеграції у процесі навчання іноземній мові у ВНЗ. – [Електронний ресурс] / А. Котковець. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1240>.
6. Логвіна С. Синергія видів мовленнєвої діяльності у навчальному процесі. – [Електронний ресурс] / С. Логвіна. – Режим доступу : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_5_17.pdf.
7. Мулик К. Сутність процесу інтегрованого навчання соціальної педагогіки засобами англійської мови / К. Мулик // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2013. – Вип. 6. – С. 137–141.
8. Пилипчук М. Роль і технологія поєднання рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності в розвитку перекладацької компетенції студентів [Електронний ресурс] / М. Пилипчук, О. Ковтун. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10552/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A1%D0%91%D0%A3%202014.pdf>.
9. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори: в 2-х томах / К. Ушинський. – Київ : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – 489 с.
10. Якубаева К. К вопросу о взаимосвязанном обучении рецептивным видам речевой деятельности. – [Електронний ресурс] / К. Якубаева. – Режим доступу : <http://pps.kaznu.kz/2/Main/FileShow2/14465/133/3/0/2013//>.